

ՏԻՐԱՆ ԼՈՌՄԱԳՅՈԶՅԱՆ

«ԱԿՈՍ» ԹԵՐԹԻ ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԾԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ

Վերջին ամիսներին Թուրքիայի պետության օրակարգի գլխավոր հարցը ոչ՝ տղաճը, ոչ՝ տնտեսական ճգնաժամը, ոչ՝ քրդական խնդիրը, և ոչ՝ էլ մյուս խրոմիկ դարձած բազմաթիվ խնդիրներից որևէ մեկն է: Սկսած ժողովրդի առօրյա խոսակցությունից մինչև բոլոր լրատվամիջոցների միակ մտահոգությունը «իրբ հայկական ցեղասպանություն»-ն է: Այսպես՝ ամեն վայրկյան ու բոլոր մակարդակներով խոսվում է հայկական ցեղասպանության մասին՝ չմոռանալով ավելացնել «իրբ» բառը:

Հայկական ցեղասպանության մասին Թուրքիայի պաշտոնական տեսակետը մերժողական է, բայց ժողովրդի կողմից ավելի ու ավելի տարբեր մոտեցումներ են առաջադրվում և նույնիսկ պահանջվում: Պետությունը մեղադրվում է իր կոշտ ու սխալ քաղաքականության մեջ, ավելանում է թիվը նրանց, ովքեր բարձրացնում են այն հարցերը, թե արդյո՞ք հայերն իրավացի են, արդյո՞ք «ինչ-որ բան կատարվել էր անցյալում»: Դեռևս այս ձայները քիչ են, շատ քիչ, բայց այնուամենայնիվ այսօր Թուրքիայում պաշտոնական տեսակետը հարցականի տակ առնող և հարցեր տվողներ կան, որոնցից մի ծաղկաքաղ ենք ուզում ներկայացնել՝ վերցրած Պոլսո մեջ լույս տեսնող հայկական «Ակոս» շաբաթաթերթի՝ թուրքական թերթերի քաղվածքների բաժնից, դարձյալ հիշեցնելով, որ սա ամենևին էլ չի նշանակում, որ այսօր թուրք ժողովուրդը այսպես է մտածում: Սա կարելի է որակել միայն որպես կաթիլն օվկիանոսի մեջ:

Այս կարգի առաջին գրությունը «Ակոս»-ին ուղարկված մի ընթերցողի մամակն է, ուր մա արտահայտում է իր բողոքը Փարիզում Կոմիտասի կանգնեցվելիք արձանի վերաբերյալ թուրքական մի թերթի տգեղ արարքի դեմ¹:

«Կոմիտասը իր կորցրած ընկերների, կորցրած անատոլիական երաժշտության, հորինումների, կորած ժողովրդի և էլ երբեք չվերադառնալիք մի աշխարհի ցավից խելագարվեց: Միգուցե այս խելագարվելու շնորհիվ էլ ողջ մնաց և ամենածանր պայմաններում մարդկանց հաջողվեց անձնագրության գնով նրան պաշտպանել:

Բայց փրկվածը միայն նրա ֆիզիկական կյանքն էր: Այդ արտասովոր մարդը՝ Կոմիտասը, 1915-ի Գողգոթայի ժամապարհից այլևս չվերադարձավ: Նրան խելագարված գտնող ընկերները երկրից դուրս՝ Ֆրանսիա տարան, մա Փարիզի մոտ գտնվող մի հիվանդանոցում ֆիզիկական կյանքը շարունակելով, էլ երբեք այս վատ աշխարհին չանդարդառնալով, վախճանվել է 1935 թվականին: Ապրեց մինչև երեսնականների վերջը:

Կոմիտասը այժմ միայն մկարներում, բրոնզե, փայտյա փորագրություններում է ապրում: Բայց արի ու տես, որ մեր հասարակությանը, ապուպապերից ժառանգած այրումնոտ ձեռքերն ու հոգիները չեն կարողանում հանդուրժել Կոմիտասների, վարդգես ու Զոհրապ էֆենդիների, Տիգրանների և Ամահիտների քարե, բրոնզե, փայտյա քանդակներն անգամ:

Քանի որ մարդասպանությունը ներընկալեցինք, դրա համար է, որ մեր երկրի ամենամեծ (!) թերթը՝ «Հյուրիեթ»-ը, Կոմիտասի դեռ մտահղացման փուլում գտնվող արձանին շուն միգեցնելով կարծում էր, որ մեծ լրագրողություն էր անում: «Հյուրիեթ»-ում այդ լուսանկարի տպվելու պահը Կոմիտասի երկրորդ անգամ խելագարվելու պահն է: Առաջին խելագարման պահը պատկերող մկարը 4-ը հունվար 2001 թվականից իմ տան պատին է կախված, բայց նրա իսկական տեղը 1915-ի դժբախտությունից ժառանգ մնացած մեր հիվանդ հոգիներն է»:

«Արդեն մտել ենք 21-րդ դար, և իսկապես ժամանակն է եկել, որ Թուրքիան իր պատմությանը զբաղվի: Պարզ է, որ ներկա հայացքներով ու պաշտոնական պատմություն հասկացողությամբ որևէ տեղ հասնելը և առաջ գնալը անկարելի է: Թուրքերն էլ իրավունք ունեն իրենց պատմությունն իմանալու: Բոլոր ազգերի պատմության մեջ մութ անկյուններ կան: Դժբախտաբար Թուրքիայում գոյություն ունեն պետության մոտ գտնվող, այսինքն պետության կողմից ստեղծված հսկիչ հիմնարկներ: Սրանցից մեկն էլ «Թուրք պատմության հիմնարկ»-ն է: Պաշտոնական պատմություն հասկացողությունից շեղումները այդ հիմնարկի հսկողության տակ են, այդ հիմնարկը պաշտոնական պատմության պահակի դերն է կատարում: Հիմնար-

¹ «Ակոս»-ի նույն համարում թուրքական «Յենի գյունդեմ» թերթից արտատպած մի ուրիշ հոդված էլ է ուշադրության արժանի, որտեղ գլխավորապես մեքենավում է Բեռլինի ազատ համալսարանի դասախոս, Թուրքիայի ու կովկասյան շրջանի փոքրամասնական բախումների մասնագետ, գերմանացի պրոֆեսոր Դեզա Հոֆմանի խոսքերը:

կի ղեկավարները 1951-ից սկսած, բռնակալ սուլթան Աբդուլ Համիդի հիմնադրած ու երիտթուրքական կառավարության կողմից առաջին աշխարհամարտի ժամանակ զարգացած, գաղափարախոսական պատմության հասկացության խոսափողներն են: Ըստ այս պատմության ընկալման, պատմության ամենամեծ մեղքերից մեկը հանդիսացող զանգվածային ջարդերը, իբր թե հայկական վտանգը մատնանշելով, արդարացվում են: Այս գործի ամենակարկառուններից մեկը հիմնարկի տնօրեններից Էսադ Ուռասն է:

Մի ուրիշ կարևոր անձ Հասան Դանգուտն է: Առաջին աշխարհամարտից տալը տարի անց կատարած մի աշխատությունում նա, միջազգային պայմանագրերով ապահովագրված հայկական բարեփոխումներից փրկվելու համար Առաջին աշխարհամարտը որպես մի բախտավորություն է նկատում:

Մատնանշվածը 1878-ի Բեռլինի համաձայնագիրն է: Ինչպես գիտենք, այս պայմանագրով թուրք պետությունը քրիստոնյաներով բնակեցված արևելյան շրջանների համար պաշտպանական բարեփոխումներ անելու էր ստիպված:

Այս բարեփոխումները արդյուհամիդյան ռեժիմի ժամանակ չիրականացան: Եվրոպական ուժերի ու սուլթանի կողմից 30 տարի ձգձգվելուց հետո Առաջին աշխարհամարտը երիտթուրքերին հայկական հարցը լուծելու համար անհրաժեշտ պայմաններ ընծայեց ու «հայերին վերացնելով»՝ խնդիրը լուծվեց: Թուրքիայում գոյություն ունի գրաքննության ենթարկված, հսկողության տակ գտնվող, անձեռնմխելի մի պատմագրություն: Գիտական ու մտածողության ազատության բացակայության պայմաններում ի՞նչ եք ուզում վիճարկել: Ինչպե՞ս և ի՞նչ ձևով եք վիճաբանելու: Մյուս խնդիրն էլ սա է, որ ճշմարտությունը տեսնել, դրան մոտենալ, ըմբռնել ցանկացող թուրք գիտնականները, մարդու իրավունքների պաշտպանները պիտի պատժամիջոցների ենթարկվելը նկատի ունենան: Այժմ նրանց համար հայրենիքի դավաճանության համար պատժվելու խնդիր կա»:

Ամեն դեպքում բոլորովին անհույս չէ Հոֆմանը:

«Խնդրի էությունը գիտակցող մարդու իրավունքների պաշտպանները, գիտնականներն ու մտավորականությունը, հակառակ բոլոր դժվարություններին, ջանք չեն խնայում Թուրքիային այս անելանելի վիճակից դուրս բերելու համար: Պետք է նրանց սատարել:

Բայց Եվրոպան ու Ամերիկան տաքումների խնդրում օպորտունիստական կեցվածք են դրսևորում: Չտեսնելու, չգիտենալու կեցվածք է սա»:

Այժմ ուզում ենք դարձյալ մի ընթերցողի մասնակցությունը, որը բավականին հետաքրքիր է՝ շատ հակիրճ լինելով հանդերձ: Նամակը սկսում է «Ակոս»-ի տնօրեն Հրանտ Տիմկի թրքական հեռուստատեսությամբ ունեցած մի ելույթի ժամանակ արտահայտած մտքով, որտեղ նա ասում էր, թե մի թուրքի հարցադրումը՝ «Ի՞նչ եմ ուզում այս մարդիկ», իր համար ավելի մշանակալից է, քան ամբողջ Եվրոպայի կողմից հայոց ցեղասպանության ընդունման հարցը:

«Այ, որ ասել էիր, թե մի թուրք հարցնի, թե «Ի՞նչ եմ ուզում այս մարդիկ»: Վստահ եմ, որ այս երկրում հարյուր-հազարավորներ ոչ իրենց լեզվով, այլ իրենց հոգիներով ձեզանցից մերողություն են խնդրում, իսկ եթե հարցնես, թե ինչու՞ ոչ լեզվով, վախի հասկացողությունը ամենալավը դուք գիտեք: Նրանք կարող են մուսուլման թուրք լինել, բայց մնան եմ ձեզ, փոքրամասնություն եմ: Հուսով եմ, որ մի օր միասին բարեկամական երգեր կերգենք: Առանց վախի... Մեծն Սինանի Սուլեյմանիյեի տակ»:

Սինանը, որի գլուխգործոցներից է Սուլեյմանիյե մզկիթը, եղել է ազգությամբ հայ, ծնողներից բռնի վերցրած ու մուսուլմանացնելով եմիչերիական կազմակերպություն մտցված, մա ընդունվում է որպես Թուրքիո ամենամշամավոր ճարտարապետը:

Նույն օրերում աչքի է ընկնում մահ քրդամետ «Եմի գյումդեմ» թերթի մի հոդվածը:

«Ներսում թուրք ժողովրդի իրավունքի պահամջներին, քուրդ ժողովրդի ազգային ու ժողովրդավարական ցանկություններին, ուժ գործադրելուց բացի ասելիք բան չունեցող այս ռեժիմը, այժմ էլ Իթթիհատ և թերաքքիական կոտորած ու ցեղասպանությունը պաշտպանելու մպատակով ամբողջ աշխարհին ասպարեզ է կարդում:

Հայ ժողովրդի դեմ կատարած օսմանցիների կոտորածն ու ցեղասպանությունը «ազգային» ամհատականության հիմնաքարը դարձնողները ամեն տեղ «թշմաղի» են տեսնում: Ֆրանսիական սենատի որոշումը վաղը Ամերիկայում և ուրիշ երկրներում էլ է օրակարգում դրվելու: Սրանից պրծնում ու ազատում չկա: Միակ ելքը՝ ճշմարտությունն ընդունելն ու «իբրև ցեղասպանություն» կոչվող սխալ պրոպագանդաներին վերջ տալն է»:

Նման մի հոդված էլ մույն օրվա «Դադիկալ» թերթում է աչքի ընկնում:

«Թուրքիայում վերջերս 1915 թվականին մի ցեղասպանություն կատարված լինելու մասին խոսողներ կան:

Մինչև վերջերս թուրքական պաշտոնական կեցվածքը մերժում էր 1915-17 թվականներին հայերի ցեղասպանության եմթարկվելը:

Այդ պատճառով էլ, ըստ վերջին տարիների մոդայիկ ձևակերպման, ոչ միայն պաշտոնական ձևակերպումներում, այլ մահ բոլոր լրատվամիջոցներում «իբր հայկական ցեղասպանություն» տերմինն է տեղ գտել: Այս «իբր» բառը հիշեցնում է վտանգի առաջ գլուխը ավազի մեջ մտցնող ջալլամի: «Ցեղասպանություն» հասկացությունը չի մշամակում մերժել տեղահամված հայերի ապրած զանգվածային սպանությունները, սովից, հիվանդությունից ու հոգևորությունից առաջ եկած մահերը, ճմշման տակ կրոնափոխ լինելը, թալանը: Հայկական հարցի շրջամակներում թուրքական պաշտոնական և «ազգային» տեսության ամենաէական հեմարամներից մեկը հանդիսացող և օտար լեզուներով թարգմանված Քլամսուրան Գյուրումի «Էրմենի տոպասը» (Հայկական վավերաթուղթ) կոչվող աշխատության մեջ տեղահա-

նության ժամանակ մահացած հայերի թիվը 300000 է նշվում: Այս հարցին պետական հայացքով մոտենալու պարտավորությունը չունեցող Թաներ Աքշամի մեծ տեղական ուսումնասիրողները նշում են, որ այս թվերը իրականությանը համապատասխան չեն ու մահացած հայերի թիվը տեսնում են 800000-ի մոտ, վերջիվերջո, մի մեծ հայկական զանգվածի կոտորվելը մինչև վերջերս պաշտոնապես ընդունվում էր: Հայկական հարցի պետական տեսակետի երկրորդ աղբյուրը Բիլալ Օիմշիրն է: Նա հայերի տարագրության ժամանակ կատարված կոտորածներից առաջին կարգի պատասխանատուներից լինելու հանգամանքով բանտարկված բերդից փախչելուց հետո դարձյալ ձերբակալման անխուսափելիությունը տեսնելով անձնասպան է եղել: Տիգրանակերտի կուսակալ դր. Ռեշիդի խուսքերն է մեջբերում. «Հէ դր. Ռեշիդ», - ասում է նա, - «կա՛մ հայերը թուրքերին են մաքրելու, կա՛մ էլ թուրքերի կողմից մաքրվելու (...) տարագրության օրենքը ընդունվելուց հետո, կուսակալ դր. Ռեշիդ բեյը այս հրամանը Տիգրանակերտի շրջակայքում ջանասիրությամբ է կատարում»: Բիլալ Օիմշիրը ընդունում է տարագրության օրենքի «հայերին թուրքերի կողմից մաքրելու» պահանջը լուրացրած մի կուսակալի կողմից ջանասիրաբար կատարվելու հանգամանքը: Այս հարցում, թե ինչպես կարելի է ջանասիրաբար մի գործ կատարել, բացատրելն ավելորդ է:

Մինչև վերջերս «ցեղասպանություն» հասկացությունը մերժվում էր Թուրքիայում, վերջերս 1915-ին արևելքում կատարված մի ցեղասպանության մասին խոսք սկսվեց: Բայց խնդրո առարկան «հայերի կողմից թուրքերին ցեղասպանության ենթարկել»-ն էր: Նախ՝ Իզդիրում մի հուշարձան կառուցվեց, որի ամունը այնպես էլ չկարողոցանք ճշտել՝ «Հայկական դաժանության հուշարձան» էր, «խաղաղության հուշարձան», թե «Ցեղասպանության հուշարձան»: Տասնյակ տարիներ ազգայնականության բռնկված անցած, խեղաթուրված մի պատմության ուսումով հասունացած սերունդները, հայկական խնդրի պատճառով իրենց պատմության հետ դեմ առ դեմ եղած ժամանակ «ես չարեցի, նա արեց» երեխայություն կատարելը պետք է սովորական ընդունել: Բայց ազգային քաղաքականությանն էլ այսպես լինելը նշանակում է, որ այլևս վստահորեն մեր քաղաքական-ժողովրդական գիտակցությանը տիրել սկսող թուրանական-ազգայնամոլ շունչը այլևս իշխող է դառնում: Քանի որ այնքան էլ հեշտ չէ պնդել, որ հայերը փորձել են թուրքերին ամբողջապես բնաջնջել (չնայած, որ «հայերը թուրքերից հետո եկան այս հողերի վրա» ասող հասկացությունը դա էլ կարող է պնդել) մեր ազգային քաղաքականությունը, բացվելիք ցեղասպանության թանգարաններում «ցածր խտության ցեղասպանության» մեծ մոլ բնութագրումներ պետք է ստեղծել ըստ երևույթին: Ազգայնամոլ մի մախարարի կողմից ղեկավարվող պաշտպանության մախարարությունը «ցեղասպանությունը հայերի կողմից կատարված լինելը» պնդելով հանդերձ, գիտակցու՞մ է արդյոք, որ այս մոլ ցեղասպանություն հասկացության լուսի տակ Քյանուրան Գյուրունի և Բիլալ Օիմշիրի աշխատությունները նույնիսկ բավական են հայերի ցեղասպանության ենթարկվելը փաստելու համար: Այս մտածելակերպի համար էականը միայն այն է,

որ Թուրքիան ևս մի ցեղասպանություն ունենա, մույնիսկ եթե միայն ինքը դա ընդունած լիմի»:

Դեռ հունվարի 21-ին «Ռադիկալ» թերթի հոդվածագիրը մշտում էր, որ Թուրքիայի շահերը պաշտպանելով հանդերձ, չի կարելի ստերի ետևում թաքցնել, որ ինչքան էլ քողարկվի ճշմարտությունը, չի կարելի այն ամբողջովին թաքցնել: Նա մերկայացնում է մահ մի ընթերցողի մամակ, որն ամբողջությամբ թարգմանված բերում ենք այստեղ:

«Մայրս Տերսիմի ծնունդ է ու այժմ 90 տարեկան: Տեսել է այն օրերը, երբ հայերին խուճախ-խուճախ տանում էին: Այն օրերին մի հայ իրեն ազգական հայտարարողին կամ «Սա ինչ է» ասողին որևէ մեկը չի խանգարել, անգամ ուժային կառույցները ոչ մեկին դրա համար ձեռք չեն տվել: Պապս տղա չունենալու պատճառով, ամբողջ ընտանիքը սպանված, այսինքն որք մի հայ երիտասարդի հավանում ու վերցնում է որպես հովիվ: Տղան լինում է 14-15 տարեկան: Մի որոշ ժամանակ այս տղան մի կտոր հացի համար հովվություն և տնային գործեր է կատարում: Մի օր հոտից կորում է մի երինջ: Պապս շատ է բարկանում հայ տղայի վրա: Միասին փնտրում են կորած երինջը: Զեն գտնում: Մյուս օրն էլ են փնտրում, բայց ապարդյուն: Սովի ժամանակ է լինում: Ի՞նչ իմանաս, թե ով է գողացել ու կերել երինջը: Բայց երկրորդ օրվա վերջում երինջը չգտնող պապս զենքը պահում է հայ տղայի գլխին ու կրակում: Գալիս ու մտնում է իր ամկյունում: Մայրս սեփական աչքերով տեսած այս սպանությունը պատմելուց դեռ ցավ էր զգում: Ես էլ ափսոսացի լսածիս համար: Երանի չպատմեր: Այժմ պապիս հիշելուց ուսերիս ծանրանում է մի մարդասպանի թողը լինելու հանգամանքը: Երանի այդ տղայի՝ տասնչորս տարեկան այդ որբի սպանված տեղը իմանայի: Կարողանայի մի ծաղկով մերողություն խնդրել, ամուռը իմանայի: Եթե ապրեր, իմ ազգականը պիտի լիներ: Կարող է լիներ մահ ձեր ազգականը»:

Այս հոդվածից մի շաբաթ հետո էլ «Ջումհուրիյեթ»-ում ասվում է. «Էականը ապագան փրկելն է: Սա մեղ ու երկար մի ճանապարհ է: Իսկ այս ճանապարհում, բոլորից առաջ մեզ սպասող պարտականություններ կան: Ամենակարևորը արխիվները հաստատապես բացել ու աշխարհի ամենահարգված պատմաբաններին հավաքել ու մրանց ձայնը աշխարհին լսելի դարձնելն է: Այս բանը պետք է առանց վախենալու կատարենք: Հակառակը մպաստում է, որ կասկածները մեր վրա կենտրոնանան: Եվ այդպես էլ լինում է: Մյուս կարևոր հանգամանքն էլ Հայաստանի հետ ունեցած մեր հարաբերությունն է: Բացի մի երկու բացառությունից, փակ սահմանների ետևում սպասող երկու ժողովուրդ ենք: Այս դռները ինչո՞ւ չեն բացվում, ու մեր հայ բարեկամների հետ ինչո՞ւ չենք կարողանում գրկախառնվել: Ի՞նչ հարևաններ, որ իրար չեն այցելում, հարաբերություն չունեցող հարևան ո՞րք է լինում: Ադրբեջանցիների հետ լավ ենք զգում, իսկ հերթը երբ հային է գալիս, ինչո՞ւ ենք երես թեքում: Եթե մեկը «եղբայր ժողովուրդ» է, իսկ մյո՞ւսը ...»:

Այժմ ներկայացնում ենք «Հայոց ցեղասպանության» ճնշման տակ մի քանի շաբաթ շարունակ բորբոքված կրքերի արանքում փայլատակող դրական գրություններին կայծերից վերջինը:

«Այսօր Թուրքիան «Մերժումը իգիթի բերդն է» խոսքից ելնելով, պատմության վերջին շրջաններում հայերի դեմ կատարված դաժանությունները մերժելով հանդերձ, ավելի առաջ էլ գնալով, իրականության մեջ հայերի կողմից թուրքերի դեմ կատարված կոտորածն է առաջ բերվում: 200000, 500000, 800000, թե ավելի մեծ թվով, չգիտեմ, բայց քանակը հարյուր հազարներով լինելը հաստատ եղող օսման լան հպատակ հայերի տեղահանության օրենքի կատարվելու ընթացքում կոտորածից, սովից ու հիվանդությունից մահամալու ի հիշատակ, Թուրքիայի ոչ մի անկյունում, ամենահետին մի դղան ետևն անգամ մի ցավակցական հուշարձան, մի հուշատախտակ չենք տեղավորում: Այսօր Թուրքիայում ապրող 80000-ի մոտ Թուրքիայի հայերից (ուզում եք հայ-թուրք ասեք) գոնե մի մասը արդյո՞ք չունի տեղահանության ժամանակ մահացած մի ազգական: Բայց Իզդիրում, Հայաստանից տեսանելի լինելու համար հատկապես փառավոր կառուցված «հայերի կոտորածների հուշարձան» ունենք: Վաճի թանգարանում «1915 թվականին Էրսիմ Զավուռօղլու ախտոհի մեջ կոտորված ու հրկիզված թուրքերի կմախքներ»-ի ցուցադրության համար հատուկ բաժին կա: Իհարկե ճիշտ է, որ հայ հրոսակախմբերի կողմից թուրքեր և քուրդեր կոտորվեցին: Բայց մի ճիշտ հաստատումը չի նշանակում, որ մեղալի հակառակ կողմը մերժենք: Զի նշանակում, որ չեն եղել հայերի ոչ միայն տեղահանումը, այլ նաև մի մասի ոչնչացումը «պետական շահերին համեմատ» լինելու հանգամանքին հավատալով շարժվողները: Թուրքիայում մինչև վերջերս մեր պատմության այս դեպքերը որակում էինք որպես «փոխադարձ կոտորածներ»: Այժմ ժխտվում է համարյա ամբողջությամբ: Այս ժողովուրդը, այլևս թուրքական սոցիալիստների որոշ մասին էլ վարակված մերժման հիվանդությունով է տառապում: «68-ներ»-ի հիմնարկը, առևտրի միությունների հետ ֆրանսիական դրոշ են վառում, քանի որ Ֆրանսիան ընդունեց Հայոց ցեղասպանությունը: Բայց Իզդիրի մերժման հուշարձանին, մահացած հարյուր հազարներով հայ քաղաքացիների հիշատակին անգամ մի սև ծաղկեպսակ չեն դնում: Վաղը Ամերիկայում, մյուս օրը Անգլիայում և մյուս արևմտյան երկրներում, Իրանում կամ Սիրիայում՝ որտեղ բազմաթիվ հայեր են ապրում, միգուցե Բուդլարիայում էլ, երբ այս տեսակ որոշումներ ընդունվեն, կատարվելիք փողոցային ցույցերը ծրագրել, հրկիզելիք դրոշները պահեստավորել, գործադրվելիք ցույցերը պատրաստելու հրով բռնկված այս հոգեվիճակը, մատնում է աշխարհը շփոթած թուրքական ժողովրդա-քաղաքական խանգարումը:

Այս գնացքի վերջում, տասը-քսան տարի հետո Սերքիայի կամ Իրաքի մեծ դառնալը երբ որ հասկանա՞նք, շատ ուշ է լինելու: Եվ այն ժամանակ պիտի տեսնենք, որ թուրքական ժողովրդի մեջ հարյուր հազարներով ներքին թշնամի տեսնելու մղձավանջի պատճառով աշխարհը չտեսնողները, Սերի վախի պատճառով ձեռք ու ոտք խառնողները, պետությունը պաշտպանելու պատրվակով իրականու-

թյան մեջ իրենց դիրքը պահպանողները, թուրք ազգայնականության վրա ֆաշիստական կարգադրություններով քաղաքականություն բանցնողները ինչպես եմ քայքայելու մեր միասնականությունը»:

Մնացած բոլոր մեկնաբանությունները ավելորդ համարելով վերջացնում եմք մեր ծաղկաքաղը, բաղկացած թուրքական թերթերի հազվագյուտ ծաղիկներից:

